

Til MKR, BM og KN

Rapport fra reise til Etiopia 17.–22. januar 2022

v/Olav Fykse Tveit og Berit Hagen Agøy

Foranledning og kontekst

Patriarken i Den etiopisk ortodokse kirke, Abune Mathias, inviterte for en tid tilbake preses Helga Haugland Byfuglien til å besøke Etiopia. Av ulike grupper, ikke minst pandemien, lot besøket seg ikke gjennomføre tidligere. Krigen mellom TPLF i Tigray og regjeringen gjorde reisen umulig i 2021, og reisen ble utsatt til januar 2022 i håp om at vi kunne delta på den ortodokse Epifania-feiringen, den store festen til minne om Jesu dåp.

Det ble derfor ny preses, Olav Fykse Tveit, og Berit Hagen Agøy, internasjonal direktør i Mellomkirkelig råd, som reise sammen med generalsekretær i Kirkens Nødhjelp (KN), Dagfinn Høybråten. Besøket var tilrettelagt av KNs landdirektør i Addis Abeba, Eivind Aalborg, og Arne Sæverås, KNs fagrådgiver for fred- og forsoningsarbeid.

Tidspunktet vi kom på, ble omtalt som et «Kairosøyeblikk». Flere nye initiativer *kan* lede til fred i Etiopia, men den politiske situasjonen er utfordrende, og den humanitære situasjonen i Tigray, men også i andre regioner, er kritisk.

Dette var et pastoralbesøk, en solidaritetsreise, for å uttrykke fellesskapet mellom kirken i Norge og i Etiopia. Det er lange historiske bånd mellom Etiopia og Norge, gjennom om lag 70 år med norsk misjon og 50 års tilstedeværelse av KN. Det er også et betydelig antall flyktninger fra Etiopia og Eritrea i Norge.

Vi kom for å lytte og lære og ta del i etiopiernes smerte over krig og konflikt – men også i deres glede og håp. Et sterkt uttrykk for samhørighet var da en eldre muslimsk mann, en internflyktning som lever i den ytterste nød, spontant og inderlig lystet velsignelsen over preses. Hensikten med besøket var ikke å velge side i de politiske konfliktene, men å tilegne oss kunnskap og lytte til ulike menneskers historier og analyser.

Vi opplevde å bli tatt svært hjertelig imot. I en tid hvor utlendingene har forlatt landet og nesten ingen kommer på besøk, gjorde det inntrykk at Den norske ledelse prioriterte å reise på besøk, selv under koronarestriksjoner. Det ble også uttrykt stor taknemlighet for at KNs representant ble værende under krigen, mens andre utenlandske hjelpearbeidere forlot landet.

Det ble en sterk bekreftelse på at det kristne fellesskapet bærer over landegrenser, og at mellommenneskelige møter ikke kan erstattes av digital kommunikasjon. Selv med koronaavstand uten fysisk kontakt var nærheten merkbar.

Program

Besøk i patriarkatet - i koronaens tid

KN hadde gjort en fantastisk jobb med å legge opp et innholdsrikt og fullpakket program. Dessverre var patriarken blitt syk og innlagt på sykehus, mens hans nestkommanderende Abune Aregawi, tok hjertelig imot oss i patriarkatet. Det var stor gjensynsglede med en norgesvenn som har tilbrakt mange år i Norge under sin utdanning på Misjonshøgskolen.

Epifania-feiringen (Timkat) er et høydepunkt i det ortodokse kirkeåret i Etiopia; en fargerik fest hvor «alle» deltar. På Janmeda-sletta i utkanten av Addis var kanskje 50 000 samlet og enda flere deltok i de store paradene gjennom Addis' gater hvor kopier av paktens ark (som finnes i alle ortodokse kirker) «luftes» et døgn før de bæres inn i kirkene igjen. En storslått fest hvor kirkeledere i fargerike skrud og autoritetssymboler blandet seg med prester, diakoner, nonner og ikke minst vanlige folk i alle aldre. På grunn av koronarestriksjoner ble vi som gjester skjermet fra folkemengden med sperringer, og vi opplevde festen fra podiet sammen med kirkens øverste ledere. Vi var de eneste utenlandske gjestene og dermed også yndede intervjuobjekter for både nasjonale og lokale TV- og radiostasjoner.

Vi møtte generalsekretæren, Rev. Teshome Amenu, og andre ledere i Mekane Yesus-kirken ved flere anledninger i Addis Ababa. De inviterte også til en hyggelig middag hvor kirkens nasjonale kvinnekoordinator og ungdomsarbeider deltok. Det er et fint kjennetegn ved lutherske kirker at også kvinner og ungdom inkluderes i møtene. I Dessie i Wollo-regionen møtte vi den lutherske biskopen Mulugeta Malaku og hans medarbeidere på bispedømmekontoret og i den lokale menigheten.

Den katolske kardinalen Berhaneyesus Demerew Souraphiel deltok, sammen med et knippe andre kirkeledere, under en svært hyggelig middag den første kvelden hos den norske ambassadøren, Merete Lundemo. Det ble en svært interessant samtale om kirkenes rolle i freds- og forsoningsarbeidet. Kardinalen er leder av forsoningskommisjonen som ble nedsatt av statsministeren for et par år siden. Middagen var et eksempel på at når det kommer besøk fra Den norske kirke, gir det ambassaden en anledning til å møte lokale religiøse ledere, og de til å møte hverandre. Takk til ambassaden for dette.

Vi hadde møter med de humanitære organisasjonene knyttet til den ortodokse kirken (DICAC) Mekane Yesus-kirken (DASSC) og Den katolske kirken (Caritas), som er viktige partnere for KN. Her fikk vi høre hvorledes disse tre nå har gjenopptatt et diakonalt samarbeid.

Møte med stormuftien

I Addis drøftet vi interreligiøst samarbeid og situasjonen for muslimer i møter med Religious Council of Ethiopia og Ethiopian Islamic Affairs Supreme Council og Grand Mufti Omer Idris.

Den humanitære situasjonen og menneskerettighetssituasjonen i forbindelse med krigen ble tatt opp i møter med UNDP og Røde Kors.

Freds- og forsoningsarbeid var tema i møtene med Ethiopian Reconciliation Commission og generalsekretær Seble Hailu og med ministeren for fred, Binalf Andualem. I møtet med fredsministeren deltok også kirkeledere, og vi opplevde en lyttende minister og en statssekretær som inviterte til nærmere kontakt med kirkelederne.

Det lot seg dessverre ikke gjøre å reise til Tigray på grunn av stengte grenseoverganger, så i stedet besøkte vi byen Dessie i Amhara-regionen som ligger sør for Tigray, og som ble hardt rammet under krigen. Her møtte vi, som nevnt, den lokale biskopen i Mekane Yesus, staben på kirkekontoret og i kirkens diakonale organisasjon. Det ble også et hyggelig kveldsmøte med den lokale menigheten, hvor man delte historier om krigens ødeleggelser og kirkens diakonale arbeid med gjenoppbygging og forsoning. Dette bispedømmet strekker seg inn i Tigray, og det er mange familiære bånd til befolkningen der. Vi besøkte også en leir for internt fordrevne som Mekane Yesus-kirken støtter, og snakket med dypt fortvilte mennesker som lever i en ekstremt vanskelig situasjon.

I Dessie og omegn var vi vitne til krigens ødeleggelser. Vi besøkte et spesialistsykehus som betjener 3,5 millioner mennesker, og Wollo-universitet med 26 000 studenter.

Etter hjemkomst til Norge hadde vi et nettmøte med Kirkens Nødhjelps ansatte i Sør-Sudan som arbeider med flyktinger fra Tigray. De gav oss svært nyttig informasjon om situasjonen for flyktingene og gjennom det også fortellinger om den ekstremt vanskelige humanitære situasjonen inne i Tigray.

Observasjoner og refleksjoner

Denne rapporten er ikke stedet for inngående analyser av konfliktene eller fordeling av ansvar mellom partene, men vi vil antyde noen tematikker som preget besøket.

Den humanitære situasjonen og diakonalt samarbeid

Kirkens Nødhjelp, Røde Kors og UNDP gav et samstemt bilde av en ekstremt vanskelig humanitær situasjon, ikke bare i Tigray, men i flere andre regioner. Dette skyldes både tørke og menneskeskapt konflikter. Tilførsel av nødhjelp til krigsofre, internt fordrevne og mennesker rammet av tørke, er helt nødvendig for å avverge katastrofale og omfattende lidelser. Forsyningslinjene til Tigray er nesten helt sperret, med unntak av FN-fly et par ganger ukentlig. En av de største utfordringene nå er å få åpnet veiene til Tigray slik at helt nødvendig nødhjelp kan nå fram til en fortvilet befolkning.

Den ortodokse kirken, Mekane Yesus-kirken og den katolske kirken har gjenopptatt et diakonalt samarbeid (JPR2-plattformen) som gir muligheter for en forsterket kirkelig humanitær innsats. KN har et nært samarbeid med disse kirkelige humanitære organisasjoner. I møte med fredsministeren la kirkelederne tungt inn over ham at regjeringen må intensivere arbeidet med å få åpnet tilgangen til Tigray slik at nødhjelp kan nå fram.

Fortvilelse og håpsteget

Den sterkeste opplevelsen var møtet med flyktingene i leiren for internt fordrevne, som Mekane Yesus støtter. Vi lyttet til folk som har mistet alt; både familie, hjem og livsgrunnlag, og mange hadde flyktet i flere omganger.

De fortalte om overgrep og voldtekter og om bekymring for barn og barnebarn som ikke kunne gå på skolen fordi det ikke fantes noen (små)penge til skolebøker. Men selv i den dypeste nød og fornedrelse finnes håpet. Vi møtte den sky og redde 16-åringen som hadde mistet familien, blitt voldtatt tre ganger av soldater og født sitt dødfødte barn – men som drømte om den dagen hun orket å gå på skolen i igjen og kunne få utdanning. Vi lyttet til ham som ikke hadde mistet troen på å få tilbake en jordlapp så han kunne fø sine barn igjen.

Midt i det ufattelig triste kjente vi stolthet over den lokale kirken og KN som er til stede og gir disse menneskene mat og ly, men også glimt av framtidshåp.

Mekane Yesus-hovedkvarteret i Dessie ble ødelagt i november/desember, men den dagen vi var der, holdt de fest for å markere at kontoret var åpnet igjen, og biskopen flyttet tilbake til et reparert hus. Et par måneder etter og store menneskelige påkjenninger, hadde de ryddet opp igjen og gjenopptok arbeidet. Det gjorde inntrykk å se hvordan fortvilelsen over situasjonen, som selvsagt fortsatt sitter dypt i folk, likevel vek noe for gleden over å kunne gjenoppta arbeidet. Også i kirken var reparasjonene i gang, og de ansatte drev menighetsarbeidet videre. Denne viljen og evnen til å starte på nytt igjen, i en kontekst som for oss fortøner seg som ekstremt krevende, gjør inntrykk, og det var fint å kunne ta del i deres bønner og glimt av framtidstro.

Ødeleggelser ved Wollo universitetet

Universitetet i Wollo var topp utstyrt og har er utstakt internasjonalt samarbeid, bl.a. med NTNU i Trondheim. Begge institusjonene ble totalt ramponert under den 40 dager lange beleiringen av byen i høst. Soldatene hadde gått systematisk til verk og ødelagt hvert rom i bygningene og stålet verdifullt utstyr og ødelagt alt annet. Vi fikk høre historier om andre sykehus, helseinstitusjoner og skoler som også var ødelagt. Slike målrettede angrep på sivile institusjoner er ikke bare opplagte krigsforbrytelser, men også usle angrep på institusjoner som betjener de svakeste i samfunnet, og som skal gi ungdom utdanning og framtidshåp. Universitets datasentral var knust, og enorme mengder med forskningsmaterieell var ødelagt.

Vi møtte direktørene ved både sykehuset og universitet som fortalte om ødeleggelsene, men også om arbeidet med gjenoppbygging. I mellomtiden finner man løsninger for å behandle pasienter med de enkle hjelpemidler som fortsatt finnes, og studentene skal tilbys undervisning i løpet av en måneds tid. Å holde motet opp hos ungdom som har fått ødelagt lærestedene sine, og mange også oppgaver og forskningsarbeidet sitt, er en enorm oppgave. Mange ungdommer har også opplevd overgrep og tap av nær familie, og det vil ta lang tid å lege disse sårene. Kirkene arbeider derfor med psyko-sosialt arbeid blant ungdom, internt fordrevne og andre ofre for krig og konflikt.

Kirkenes rolle i samfunnet

70 % av etiopiere er medlemmer av en kirke. Den ortodokse er størst med om lag 60 millioner, noe som utgjør om lag halve befolkningen. Deretter kommer Mekane Yesus med nesten 11 millioner. Om lag 30 % er muslimer. Den ortodokse kirke har vært «statsbærende» og knytter sin historie tilbake til dronningen av Saba og kong Salomos møte. Men kirken har selvsagt også hatt et ambivalent og kritisk forhold til ulike regimer, ikke minst under Derg-regimet etter keiserdømmets fall.

Kirkenes viktigste rolle er tilgangen til en stor del av befolkningen gjennom kristent fellesskapet i menighetene og lokalsamfunnet og deres utstrakte diakonale arbeid. Kirkene driver også misjonsarbeid der hvor folk ikke er kristne. I møte med Mekane Yesus så vi hvordan diakonien var en integrert del av menighetenes spirituelle fellesskap. Skillet mellom åndelig og politisk arbeid, som vi opplever i debattene om kirke og politikk hjemme i Norge, framstår som absurd i møte med den etiopiske virkeligheten. Det ble mange samtaler oss imellom om kirkens rolle det norske samfunnet og om diakoniens plass i menighetslivet.

Vi opplevde at kirkene i Etiopia nå søker mer sammen og ønsker å spille en tydeligere rolle i freds- og forsoningsarbeidet. Dette gjelder gjennom den lokale freds- og forskningskomiteen, opplæring i menneskerettigheter og fredsarbeid, men også gjennom å ville spille en tydeligere offentlig rolle også på nasjonalt nivå. Dette kommer til uttrykk ved at den katolske kardinalen har ledet den nasjonale forsoningskommisjonen, men også i ønske om å få delta i den nye dialogkommisjonen som parlamentet er i ferd med å nedsette.

KNs generalsekretær nyter kaffen før møte med fredsministeren

Vi reiste sammen med KN, og derfor er det naturlig at Mekane Yesus roste denne organisasjonens arbeid. Men vi fikk et klart inntrykk av at Kirkens Nødhjelp er kirkens viktigste norske partner. Vi hørte lite om norske misjonsorganisasjoner, og da vi etterspurte dem, ble de omtalt som mindre relevante. Det kan ha noe å gjøre med at misjonsorganisasjonene er mer til stede i andre deler av landet enn dem vi besøkte.

Som lutheranere er det gledelig å høre ledelsen i Mekane Yesus fortelle med stolthet at kirken nå har over 200 kvinnelige prester, og at de driver et myndiggjørings- og ledertreningsprogram for kvinner. Dette er et tydelig vitnesbyrd om likeverd i et ellers svært patriarkalsk samfunn.

Underveis på turen reflekterte vi en del over hvorledes tema for neste generalforsamling i Kirkenes verdensråd, «Christ's love moves the world to reconciliation and unity», ble konkretisert i møte med kirkene i Etiopia. Dette tar vi med oss videre i våre forberedelser til generalforsamlingen i Tyskland til høsten. Etter hjemkomsten hadde vi et nettmøte med direktøren for internasjonale saker i Kirkenes verdensråd og delte våre observasjoner og refleksjoner. Som tidligere generalsekretær hadde Fykse Tveit også en «KV-hatt» under besøket og ivaretok relasjoner mellom medlemskirkene i Etiopia og Kirkenes verdensråd.

Den politiske konflikten

Vi kom i en tid hvor Etiopia befinner seg i et vippepunkt hvor utviklingen kan gå mot fred og sterkere nasjonalt samhold – eller mot økt konfliktnivå og flere etniske og religiøse spenninger.

En uke er lenge nok til å få et inntrykk av at den politiske situasjonen er uoversiktlig og komplisert, og at årsakene til konfliktene er sammensatte med både historiske og aktuelle forklaringer. En uke er selvsagt alt for kort til å komme med antydninger eller konklusjoner som fordeler skyld og ansvar for den siste krigen mellom regjeringen og TPLP i Tigray. Det er ingen enkel tofrontskrig, men med innblanding også fra andre regioner og Eritrea med både nasjonale regjeringsstyrker, TFLP og andre føderale styrker, eritreiske soldater og militser med uklart opphav.

Folk vi snakket med, var varsomme med å fordele skyld. Men de påpekte regjeringens ansvar for å slå ned opprørsstyrker som hadde til hensikt å styrte en lovlig valgt regjering, samtidig som det er motstand mot Abiys «nasjonale samling». Mange påpekte at det er dokumentert grove krigsforbrytelser både fra regjeringsstyrker og TFLP.

Etnisitet og religion som identitetsmarkør

Etableringen av en føderasjon med etnisk baserte regioner har medvirket til økt etnisk spenning og nye konfliktlinjer, som tidligere ikke har vært så relevante i Etiopias historie. I regionen Somaliland, hvor flertallet er muslimer, øker spenningen mellom religiøse grupper, muligens også på grunn av innflytelse fra Saudi-Arabia. Dersom det stemmer, slik vi ble fortalt, at en rekke moskeer og religiøse momenter og dokumenter er ødelagt, mens kirker i mindre grad er ødelagt, er det all grunn til bekymring. Det at hellige steder angripes, kan være tegn på økende religiøs polarisering. Sammen med en økt spenning på grunn av etnisk tilhørighet, føyer dette seg inn i en global trend, hvor religion og etnisitet blir identitetsmarkører som svekker nasjonalt samhold og tillit til nasjonale myndigheter. Statsminister Abiys program for sterkere nasjonal identitet og fellesskap og svekkelse av regionene og etnisk identitet, kan ha framprovosert reaksjoner.

På den annen side hørte vi historier i Addis om en ny generasjon som identifiserer seg som etiopiere. Så bildet er sammensatt og gir grunn til både bekymring og optimisme.

Forsoning og dialog

Vi fikk inntrykk av at forsoningskommisjonen (Ethiopian Reconciliation Commission) som Abiy opprettet for et par år siden, har utspilt sin rolle. Mandatet var for omfattende og uklart. Nå er det forventninger til at Dialogkommisjonen, som nedsettes av parlamentet i disse dager, skal skape en ny giv i forsoningsarbeidet. Dette blir en mindre kommisjon med et tydeligere mandat. Utvalget av medlemmer skjer i en åpen og demokratisk prosess, og ansvaret for kommisjonen ligger i parlamentet og ikke hos regjeringen. Det gjenstår å se om kirkefolk blir med i kommisjonen.

En av kirkens viktigste roller i forsoningsarbeidet, er som vi har vært inne på, det arbeidet som gjøres på grasrota. KN gjør en viktig innsats i å bidra til å fasilitere og støtte lokale freds- og forsoningskommisjoner i samarbeid med den ortodokse kirken.

Vi hadde et positivt møte med det interreligiøse rådet og fikk et klart inntrykk av et godt samarbeid mellom ulike religiøse ledere i Etiopia. Tradisjonelt har ikke religion vært en viktig identitetsmarkør, og mange familier har vært flerreligiøse. Men som nevnt, er det tegn på at dette kan endres – også på grunn av globale trender.

KNs rolle og samvirke med Den norske kirke

Å følge KN i felt gjorde oss stolte over at Den norske kirke er oppdragsgiver for dette arbeidet. Kirkens Nødhjelp har et enormt godt omdømme i Etiopia for sin langvarige og trofaste tilstedeværelse. Vi merket at KN tilbyr sin kompetanse og ressurser til partnerne på en måte som skaper gjensidig tillit og respekt. Dette er en organisasjon som lytter til lokale behov, forstår kultur og dynamikker i Etiopia på ulike nivåer og evner å knytte seg til partnere som kan bidra til å gjøre en forskjell.

Det at ledelsen i Den norske kirke og i KN opptrådte sammen, synliggjorde sammenhengen oss imellom. KN får vist sin kirkelige forankring, og Den norske kirke blir mer bevisst på at vi er til stede i Etiopia gjennom arbeidet til KN.

Vi vil benytte anledningen til å rette en stor takk til Dagfinn Høybråten, Arne Sæverås og særlig til stedlig representant, Eivind Aalborg. De la til rette for et innholdsrikt og relevant program og bidro til gode og innsiktsfulle samtaler. Dette var et veldig hyggelig reisefølge, som også hjalp oss å reflektere over mange forhold – ikke bare i Etiopia – men også i Den norske kirke og vårt samfunn, Takk også til Lisbeth Guren og Eivind Aalborg som åpnet hjemmet sitt og tok oss med på hyggelige opplevelser utenom det offisielle programmet.

Oppfølging

Her listes noen tema vi vil følge opp i samarbeid med Kirkens Nødhjelp:

- ✓ Diakoni som kirkens samfunnsoppdrag
- ✓ KVs generalforsamlingstema fylt med konkret innhold
- ✓ Etnisitet og religion som konfliktrigger – «early warning» – Etiopia eksempel på global utvikling
- ✓ Økumenikk og interreligiøst samarbeid: humanitært arbeid og forsoningsarbeid – lokalt og nasjonalt
- ✓ Viktigheten av at Den norske kirke bekrefter KN som kirkens humanitære arbeid, og at KN får synliggjort sitt kirkelige oppdrag.
Reisefølget var modell for å bekrefte dette overfor partnere.
- ✓ Invitere den ortodokse kirke på gjenbesøk til Norge i sommer (Olavsfest)